

Ter gelegenheid van de 403de verjaardag van Ets Haim, Amsterdam, zondag 9 juni 2019 – door Ton Tielen

Mijn verhaal begint in Brazilië in 1653, Jacob Cohen, geboren in Recife, komt met zijn ouders naar Amsterdam. Hij eindigde uiteindelijk in Arnhem, na zijn dood wordt een catalogus van zijn bibliotheek opgesteld. En daarin bevindt zich een manuscript van R. Saul Levi Mortera, "Controversia."

Omdat Saul Levi Mortera les gaf aan Ets Haim was dit voor mij aanleiding om uit te zoeken of hij studeerde aan Ets Haim, de opleiding tot rabbijn in Amsterdam. Helaas ontbreken over die periode leerlingenlijsten van Ets Haim. In 1666 vond ik echter de naam van zijn vader Abraham Cohen do Brasil als lid van de broederschap Ets Haim. In 1666 is zoon Jacob 12 of 13 jaar oud en dat is precies de leeftijd waarop men de opleiding kan beginnen. Het is een aanwijzing, maar nog geen bewijs.

Ets Haim bestond uit drie onderdelen, een broederschap waarvan overigens ook vrouwen lid konden worden, een school waar rabbijnen werden opgeleid en een bibliotheek. In de praktijk werd dat onderscheid nauwelijks gemaakt. De leden van de broederschap Ets Haim brachten het geld bijeen voor het levensonderhoud van de leerlingen en voor de aanschaf van de boeken voor de bibliotheek.

De archieven van Ets Haim zijn uitzonderlijk rijk. Het is mogelijk om van dit onderwijsinstituut de namen van alle leerkrachten, alle bibliothecarissen, alle bestuurders, en de benoeming van elk ervan terug te vinden. We kunnen alle leden van Ets Haim terugvinden. Hun namen vindt u ook op de panelen aan de wanden van de Wintersnoge. En de namen van allen die geld gaven of nalieten aan Ets Haim.

Alle studenten terugvinden is niet mogelijk omdat er een paar gaten zitten in de registratie. Maar ik schat dat toch wel zo'n drie kwart of meer kan worden achterhaald met de jaren waarin zij studeerden. Jaarlijkse lijsten van aangeschafte boeken maken het mogelijk te onderzoeken wat deze studenten aan leerstof kregen voorgeschoteld.

Waar kwamen de studenten vandaan?

Spanje en Portugal natuurlijk, Frankrijk (bijvoorbeeld Ledesma, de Sola) Italië (de la Bella, de Benedetty, Ricardo), Istanbul (denk Piza, Ahuby), de rest van de Balkan (Cohen Belinfante), Turkije, Israel en Marokko.

Waar leefden ze van?

De broederschap gaf de studenten een maandelijkse uitkering van tussen 2 en 5 gulden in het begin, tussen 2 en 24 gulden rond 1700, en tussen de 10 en 130 gulden in 1890.

Naast Ets Haim bestond het broederschap Vestiaria dos Talmidim, een fonds voor de kleding van studenten.

Mensen als Benjamin Mussaphia, Jacob Pereira lieten per testament geld na waaruit studenten een uitkering konden krijgen. Jacob Pereira stichtte een jesjiva die binnen Ets Haim functioneerde.

Kooplieden en/of hun echtgenotes stipuleerden in hun testament dat studenten aanwezig op hun begrafenis een of enkele guldens kregen voor het zeggen van gebeden.

Sommigen hadden een beroep ernaast, Isaac de Sola zag toe op de productie van matses en kreeg daarvoor zeven gulden per week. En sommigen zullen wel geld meegekregen hebben van thuis.

Hoe lang studeerden ze?

Studenten werden toegelaten op hun 12de of 13de en bleven zo'n 10 jaar lang. In een staatje van 1825 staan alle studenten vermeld met hun leeftijden.

Aron Vaz Dias en Joseph Sealtiel zijn de jongsten met 12 jaar, de meeste anderen zijn tussen de 13 en de 21, maar er zijn ook een paar oudere studenten, Selomoh à Catan is 57, en Juda Rachamim, afkomstig uit Salonica, was maar liefst 80. Hij was op dat moment al 52 jaar studerende. Een echte eeuwige student.

Dynastieën

Er waren zeker 15 families die langer dan 100 jaar studenten en/of leerkrachten leverden aan Ets Haim. Een voorbeeld is de familie Bassan, afkomstig uit Italië, die vanaf circa 1700 studenten leverden en waarvan Jacob Bassan nog in 1850 leraar was. Leden van de familie werden Haham in Hamburg en Grand Rabin in Parijs. Leden van de familie Delgado studeerden aan Ets Haim vanaf 1640 tot ver in de 18de eeuw. Andere families waarvan de geschiedenis langdurig verbonden was met die van Ets Haim waren Cohen de Lara, Saruco, Azuby, Sarfaty, Cohen Rodrigues, Torres, De Sola, De Meza, Piza, Cohen Belinfante, Calo, Lopes Cardozo, Palache, aCatan

Waar gingen de afgestudeerde studenten naar toe?

Ik neem als voorbeeld de lichte van studenten die studeerde in 1716. Er waren zo'n 30 studenten in dat jaar en van de helft is bekend wat er van ze geworden is.

Isaac Abendana de Brito, Haham in Amsterdam.

Moses Gomes de Mesquita, Haham in London.

Ishac Saruco, Haham in Maarssen.
Abraham de Meza, leraar bij Ets Haim.
Aharon Ledesma, Haham in Suriname.
Selomo Saruco, Haham in Den Haag.
Menaseh Delgado, leraar bij Ets Haim.
Joseph Cohen Belinfante bibliothecaris Ets Haim.
David Hamis Vaz, Hazan in Amsterdam.
Jacob Bassan, Haham in Hamburg.
Jeuda Piza, leraar bij Ets Haim.
Mehir Cohen Belinfante, Barbados, Hazan en moheel.
Isaac Templo – drukker en boekverkoper in Amsterdam.
Abraham da Costa Abendana – leraar bij Ets Haim.
Semuel Mendes Solas, Haham op Curaçao.

Een systematisch onderzoek naar Ets Haim en zijn studenten zal het belang van deze onderwijsinstelling voor de gehele Westerse Diaspora van de Sefardim duidelijk maken.